nono exaratus, cuius fragmenta N (32 folia, continent rh. CXXIII, CXXIV, CXXV, CXXVI, CXXVIII, CXXIX, CXXX, CXXXII) ex bibliotheca E. Germer-Durand in bibliothecam Nemausensem translata nunc numero 393 signata sunt. (Catal. général d. m. t. XLII p. 427.) Utrum P ex N an ex gemello codicis N transcriptus sit, viri docti dissentiunt. L. Delisle, Comptes-rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres 1885, 236—240 alterum codicem ab altero dependere negat, P. de Winterfeld N. A. XXV p. 403 P ex N descriptum esse, iniuria n. f., suspicatur.

Primus ex P Mabillon praefationem, tabulam, tredecim capita edidit AA. SS. Ord. Ben. IV 1, 750 sq. eumque secutus Migne, Patr. Lat. CVI col. 109 sq. Baluzius a. 1688 in Marca Hispanica col. 777—78 praefationem et subscriptionem imprimi iussit. Eduardus Bondurand demum codicibus N et P usus totum librum in lucem protulit: L'éducation Carolingienne. Le Manuel de Dhuoda. Paris 1887. — Codicis N usus sum chartis photographis (praeter rh. CXXV), P mihi Henricus Lebègue contulit.

1. RHYTHMI DHUODANAE.

CXXII.

(DHUODA DILECTO FILIO VVILHELMO SALUTEM. LEGE)

1. **D**eus, summe lucis   conditor, poli
Siderumque ductor,   rex aeterne agius:

2. **H**oc a me ceptum   tu perfice clemens;
Quanquam ignara   a te perquiro sensum,

3. **U**t tua capax   placita perquiram,
Praesens et futurum   tempus curram aptum.

4. **O**mnia per cuncta   trinus et unus
Tuis per saecula   prospera largiris.

5. **D**igna dignis semper   meritis ad singula
Tribuis celsam   tibi famulantes.

6. **A**d te, ut valeo,   poplite flexu
Gratias refero   conditori largas.

7. **D**e tua mihi,   obsecro, largire
Opem, ad dextram   sublevans axem.

8. **I**llic namque credo   tuis sine fine
Manere posse   quiesci in regno.

CXXII **P** *f. 1, Bond. p. 47, Traube l. c. p. 141. De his rhythmis recensendis conferas, quae supra p. 704 exposui.* *Tit.* Epigramma operis subsequentis *P* 2, 1 ceptum (oe *superscr.*), oe *ss. m₂*, *P* 2, 2 a te *Traube*, ad te *P* 4, 2 saecla *Traube* 5, 2 celsam *P cf. 13, 2. 21, 1,* celsa *(das Himmelreich) Traube* 7, 1 largire *scripsi*, largiri *P* 7, 2 opem *P*, ope *Traube*

CXXII 1, 1 *De hoc versu schemati repugnante (cf. 3, 2* tempus curram aptum, *5, 1* digna d. s., *16, 1* Iesus n. i., *CXXIV 2, 1* Est vivus s. d., *5, 1* in primis d. m., *10, 1* iudex v. a.*) cf. W. Meyer l. c. 1908 p. 65.* 1, 2 syderum *P* agius *cf. Dhuod. rh. CXXV 4, 3.* 2, 1 tu perf. clemens: *cf. Eugen. Tolet. ed. Vollmer c. 1, 2 Auct. Ant. XIV 232.* 3, 1 placita perq. *cf. 31, 1* 4, 1 *de trinitate cf. Dhuod. p. 72 sq.* *coniungas* omnia prospera per cuncta saecula. 4, 2 prospera largiris: *cf. 12, 2.* 6, 1 flexu *i. e. flexo.* 6, 2 gratias largas: *cf. 20, 1.* 7, 1 *sq. cf. Dhuod. p. 248* ad dexteram merear sublevari axem; *at 23, 2* cui sublevet opem, *rhythm. CXXIV 9, 1* viduis et pupillis subleva. *Legendum esse videtur* obsécro *cf. 34, 2,* sublévans *7, 2; 23, 2* erígat *38, 1,* protégat *CXXIV 3, 3 et ad rh. IV 11, 3.* 8, 2 quiesci *(ewige*

s, cuius fragmenta N (32 folia, continent rh. CXXIII, CXXIV, CXXV, XVIII, CXXIX, CXXX, CXXXII) ex bibliotheca E. Germer-Durand in Nemausensem translata nunc numero 393 signata sunt. (Catal. général d. m. 27.) Utrum P ex N an ex gemello codicis N transcriptus sit, viri docti L. Delisle, Comptes-rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres 1885, erum codicem ab altero dependere negat, P. de Winterfeld N. A. XXV p. 403 riptum esse, iniuria n. f., suspicatur.

s ex P Mabillon praefationem, tabulam, tredecim capita edidit AA. SS. V 1, 750 sq. eumque secutus Migne, Patr. Lat. CVI col. 109 sq. Baluzius Marca Hispanica col. 777—78 praefationem et subscriptionem imprimi iussit. ondurand demum codicibus N et P usus totum librum in lucem protulit: Carolingienne. Le Manuel de Dhuoda. Paris 1887. — Codicis N usus sum graphis (praeter rh. CXXV), P mihi Henricus Lebègue contulit.

1. RHYTHMI DHUODANAE.

CXXII.

UODA DILECTO FILIO VVILHELMO SALUTEM. LEGE)

1. Deus, summe lucis conditor, poli
Siderumque ductor, rex aeterne agius:
2. Hoc a me ceptum tu perfice clemens;
Quanquam ignara a te perquiro sensum,
3. Ut tua capax placita perquiram,
Praesens et futurum tempus curram aptum.
4. Omnia per cuncta trinus et unus
Tuis per saecula prospera largiris.
5. Digna dignis semper meritis ad singula
Tribuis celsam tibi famulantes.
6. Ad te, ut valeo, poplite flexu
Gratias refero conditori largas.
7. De tua mihi, obsecro, largire
Opem, ad dextram sublevans axem.
8. Illic namque credo tuis sine fine
Manere posse quiesci in regno.

P f. 1, Bond. p. 47, Traube l. c. p. 141. De his rhythmis recensendis conferas, quae supra i. *Tit.* Epigramma operis subsequentis *P* 2, 1 ce^{oe}ptum, oe *ss.* m_2, *P* 2, 2 a te *P* 4, 2 saecla *Traube* 5, 2 celsam *P cf. 13, 2. 21, 1,* celsa *(das Himmelreich) Traube ripsi,* largiri *P* 7, 2 opem *P,* ope *Traube*

1, 1 *De hoc versu schemati repugnante (cf. 3, 2* tempus curram aptum, *5, 1* digna d. s., i., *CXXIV 2, 1* Est vivus s. d., *5, 1* in primis d. m., *10, 1* iudex v. a.*) cf. W. Meyer l. c.* 1, 2 syderum *P* agius *cf. Dhuod. rh. CXXV 4, 3.* 2, 1 tu perf. clemens: *cf. Eugen. ner c. 1, 2 Auct. Ant. XIV 232.* 3, 1 placita perq. *cf. 31, 1* 4, 1 *de trinitate cf. Dhuod. niungas* omnia prospera per cuncta saecula. 4, 2 prospera largiris: *cf. 12, 2.* 6, 1 flexu 6, 2 gratias largas: *cf. 20, 1.* 7, 1 *sq. cf. Dhuod. p. 248* ad dexteram merear sublevari axem; blevet opem, *rhythm. CXXIV 9, 1* viduis et pupillis subleva. *Legendum esse videtur* obsécro évans *7, 2; 23, 2* erígat *38, 1,* protégat *CXXIV 3, 3 et ad rh. IV 11, 3.* 8, 2 quiesci *(ewige*

9. Licet sim indigna, fragilis et exul,
Limo revoluta, trahens ad yma:
10. Est tamen mihi consors ac amica,
Fideque de cuius relaxant discrimina.
11. Centrum qui poli continens giro
Pontum et arva concludis palmo,
12. Tibi commendo filium VVillelmum:
Prosperum largiri iubeas in cunctis.
13. Oris atque semper (suc)curras momentis:
Te super omnem diligat factorem.
14. Filiis cum tuis mereatur felici
Concito gradu scandere culmen.
15. In te suus semper vigilet sensus,
Pandens per saecula vivat feliciter.
16. Lesus nunquam ille incidat in iram
Neque separatus aberret a tuis.
17. Iubilet iocundus cursu felici,
Pergat cum virtute fulgens ad supera.
18. Omnia semper a te apta petat:
Qui das sine fastu, dona illi sensum,
19. Ut te intelligat credere, amare,
Laudare gratiis duplicatis. Amen.
20. Veniat in eum larga tua gratia,
Pax et securitas corporis et mentis,
21. In quam in seculo vigeat cum prole,
Ita tenens ista, careat ne illa.

9, 2 yma *sic P cf. CXXV 2, 2* 10, 2 fideque *Traube,* fidaque *P* relaxant *P,* relaxa *Traube* 11, 1 contines *Traube* giro *Traube,* girum *P, cf. ad 5, 2* 13, 1 Horis *P, corr. Bond.* currat *P, corr. Traube, coll. Dhuod. 78* tibi deus succurrat semper diebus et noctibus, horis atque momentis 14, 1 felici *P,* felix *Traube* 15, 2 saecla *Traube cf. 4, 2* 17, 1 iocundus *sic P* 17, 2 supera *W. Meyer,* supra *P* 19, 2 gratiis *Bond.,* gratis *P* Amen *Bond.,* agmen *ex* agimen *corr.* m_1 *P* 21, 1 seclo *Traube* 21, 2 ita tenens *sic P* careatne *P*

Ruhe) pro quiescere, *sic saepe apud Dhuod. deponens pro activo ponitur velut str. 36* valebis cognosci quae sim conscripta, *CXXIV 3, 2* nutriri, *CXXIV 12, 1* compensor, *p. 155* solvi corrigiis, *172* flagrari *al. Intellegas: quiesci tuis manere potest.* sine fine manere: *Dhuod. p. 58* sine fine mansurum. 9, 1 *cf. Dhuod. p. 78* ego autem tepida et desidiosa D. fragilisque et declinans semper ad yma. 9, 2 *cf. Dhuod. p. 114* limoque obvolutus. trahens *intransitive accipias oportet, aliter p. 100* ira et — invidia — trahit ad yma. 10, 1 consors et amica *Dhuoda deprompsit ex fragmento infra n. CXXIX 5.* relaxant *i. e. relaxantur Vollmer, qui de Maria virgine cogitat.* 11 *cf. Is. 40, 12* quis mensus est pugillo aquas et caelos palmo ponderavit? *Fortunat. carm. III 9, 69. Spur. I 141 (Auct. Antiquiss. IV 374, 141 sq.), VIII 15 (l. l. 385). Hrotsvit, Maria 873* Quique vales proprio mundum concludere palmo *(corr. Winterfeld,* conducere palma *cod.), P. A. C. II 118, 1, 3. 246, 8, 2.* 11, 1 continens: *cf. ad rh. VII 3, 1.* 12, 2 largiri *passive accipiendum.* in cunctis: *cf. 29, 2. 31, 2. 33, 1. rh. CXXIV 5, 4.* 13, 1 *cf. ad 27, 1 sq.* 13, 2 *i. e.* super omne = *s. omnia cf. 5, 2. 21, 1.* 14 *Dhuod. 58* ubi cum dignis et aptis dominumque diligentibus ad certum possis scandere culmen. 14, 2 concito gradu: *cf. 36, 1.* 15, 2 pandens = *se pandens?* potens *coni. Vollmer,* pandens *sc. manus ad deum. Lehmann.* 17, 1 cursu felici: *cf. str. 14, 1 sq., Dhuod. 129, 21.* 18 *sq. cf. Dhuod. p. 78, 18* da *(de cod.)* mihi memoriam et sensum, ut te intelligam credere, amare, timere, laudare, gratias agere. 21, 1 in quam *i. e. in qua cf. 13, 2* omnem. 21, 2 ista *i. e. quae in antecedentibus exposita sunt.*

9. Licet sim indigna, fragilis et exul,
Limo revoluta, trahens ad yma:

10. Est tamen mihi consors ac amica,
Fideque de cuius relaxant discrimina.

11. Centrum qui poli continens giro
Pontum et arva concludis palmo,

12. Tibi commendo filium VVillelmum:
Prosperum largiri iubeas in cunctis.

13. Oris atque semper (suc)curras momentis:
Te super omnem diligat factorem.

14. Filiis cum tuis mereatur felici
Concito gradu scandere culmen.

15. In te suus semper vigilet sensus,
Pandens per saecula vivat feliciter.

16. Lesus nunquam ille incidat in iram
Neque separatus aberret a tuis.

17. Iubilet iocundus cursu felici,
Pergat cum virtute fulgens ad supera.

18. Omnia semper a te apta petat:
Qui das sine fastu, dona illi sensum,

19. Ut te intelligat credere, amare,
Laudare gratiis duplicatis. Amen.

20. Veniat in eum larga tua gratia,
Pax et securitas corporis et mentis,

21. In quam in seculo vigeat cum prole,
Ita tenens ista, careat ne illa.

9, 2 yma *sic P cf. CXXV 2, 2* 10, 2 fideque *Traube*, fidaque *P* relaxant *P*, relaxa *Traube* 11, 1 contines *Traube* giro *Traube*, girum *P, cf. ad 5, 2* 13, 1 Horis *P, corr. Bond.* currat *P, corr. Traube, coll. Dhuod. 78* tibi deus succurrat semper diebus et noctibus, horis atque momentis 14, 1 felici *P*, felix *Traube* 15, 2 saecla *Traube cf. 4, 2* 17, 1 iocundus *sic P* 17, 2 supera *W. Meyer*, supra *P* 19, 2 gratiis *Bond.*, gratis *P* Amen *Bond.*, agmen *ex* agimen *corr. m₁ P* 21, 1 seclo *Traube* 21, 2 ita tenens *sic P* careatne *P*

Ruhe) pro quiescere, *sic saepe apud Dhuod. deponens pro activo ponitur velut str. 36* valebis cognosci quae sim conscripta, *CXXIV 3, 2* nutriri, *CXXIV 12, 1* compensor, *p. 155* solvi corrigiis, *172* flagrari *al. Intellegas: quiesci tuis manere potest.* sine fine manere: *Dhuod. p. 58* sine fine mansurum. 9, 1 *cf. Dhuod. p. 78* ego autem tepida et desidiosa D. fragilisque et declinans semper ad yma. 9, 2 *cf. Dhuod. p. 114* limoque obvolutus. trahens *intransitive accipias oportet, aliter p. 100* ira et — invidia — trahit ad yma. 10, 1 consors et amica *Dhuoda deprompsit ex fragmento infra n. CXXIX 5.* relaxant *i. e. relaxantur Vollmer, qui de Maria virgine cogitat.* 11 *cf. Is. 40, 12* quis mensus est pugillo aquas et caelos palmo ponderavit? *Fortunat. carm. III 9, 69. Spur. I 141 (Auct. Antiquiss. IV 374, 141 sq.), VIII 15 (l. l. 385). Hrotsvit, Maria 873* Quique vales proprio mundum concludere palmo *(corr. Winterfeld,* conducere palma *cod.), P. A. C. II 118, 1, 3. 246, 8, 2.* 11, 1 continens: *cf. ad rh. VII 3, 1.* 12, 2 largiri *passive accipiendum.* in cunctis: *cf. 29, 2. 31, 2. 33, 1. rh. CXXIV 5, 4.* 13, 1 *cf. ad 27, 1 sq.* 13, 2 *i. e.* super omne = *s. omnia cf. 5, 2. 21, 1.* 14 *Dhuod. 58* ubi cum dignis et aptis dominumque diligentibus ad certum possis scandere culmen. 14, 2 concito gradu: *cf. 36, 1.* 15, 2 pandens = *se pandens?* potens *coni. Vollmer*, pandens *sc. manus ad deum. Lehmann.* 17, 1 cursu felici: *cf. str. 14, 1 sq., Dhuod. 129, 21.* 18 *sq. cf. Dhuod. p. 78, 18* da (de *cod.)* mihi memoriam et sensum, ut te intelligam credere, amare, timere, laudare, gratias agere. 21, 1 in quam *i. e. in qua cf. 13, 2* omnem. 21, 2 ista *i. e. quae in antecedentibus exposita sunt.*

22. Legensque revolvat volumen ad tempus,
Dicta sanctorum obtemperet sensu.

23. Habeat acceptum a te intellectum,
Quid quando cui sublevet opem.

24. Et tibi iugiter quaternas percurrat
Virtutes multorum, teneat capax:

25. Largus atque prudens, pius et fortis,
Temperantiam neve deserat unquam.

26. Mis mis similem non habebit unquam,
Quamquam indigna genitrixque sua,

27. Omnibus semper momentis et horis
Rogans te obnixe: miserere illi.

28. Sunt mihi multae anxiarum turmae,
Flagitans per illum fragili labore.

29. Ad te largitorem omnium bonorum
Eum in cunctis commendo gratanter.

30. Licet sim dissors regni et patriae,
Tu tamen manes solus immutabilis.

31. Utrum digne apta placita perquiram,
In tuo nutu continentur cuncta.

32. Tuum est regnum tuaque potestas:
Plenitudo terrae diffusa per orbem:

33. Et tibi soli famulantur cuncta,
Qui regnas semper: miserere prolis.

24, 2 multorum *vox corrupta est,* iustorum *Traube* 25, 2 nec ne *P, corr. Traube* 26, 1 mismi *P, corr. Traube, sed sic quoque versus claudicat cf. W. Meyer l. c. 1908 p. 66* 28, 2 **f.* pro illo 30, 1 sim dissors *Traube*, sit discors *P* 31, 1 *perquirant *P* 33, 2 proli *Vollmer*

22, 1 *sq. Dhuod. p. 92, 7* lege vitas vel dicta sanctorum praecedentium patrum ..... studeas iussa illius *(sc. senioris tui)* complere fideliter. *ibid. 65, 20* dicta sanctorum evangeliorum cum aliorum documenta patrum in tua semper revolvas mente. *ibid. 84, 20.* dicta obtemperet: *cf. 89, 6* obtemperantes iussa. 23, 2 *Dhuod. 93, 30* tracta prudenter, quid, quando, cui vel quomodo dignum et aptum possis exhibere sermonem. 24 *de quatuor virtutibus cf. Dhuod. 65, 5* quatuor virtutes, videlicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam et temperantiam. *In str. 25 quatuor virtutibus prudentiae* (prudens), *iustitiae* (pius), *fortitudini* (fortis) *temperantiae largitatem* (largus) *addidit, ut acrostichon conficeret.* 26, 1 *de forma* mis *pro* mei *cf. Dhuod. p. 112* scriptum est in arte Donati .. Ego, mei vel mis, mihi *etc. cf. Traubium ad st. 26, 1 et Hauptii Opusc. III 587.* *Dhuod. p. 71, 6* fili, habebis doctores, qui te plura et ampliora utilitatis doceant documenta, sed non aequali conditione, animo ardenti *(*ardentis *cod.)* in pectore sicut ego genitrix tua. 26, 2 *cf. Dhuod. p. 50, 27* quamquam in fragili sensu, inter dignas vivens indigne, tamen genitrix tua, fili, ad te nunc meus sermo dirigitur manualis. *59, 19. 69, 14. 97, 6.* omnibus semper m. et h.: *cf. 13, 1. Dhuod. p. 78. CXXIV 3, 4.* 27, 2 rogans *i. e. rogo cf. ad 11, 1.* 28, 1 *Dhuod. 87, 21* pressurarum angustiis ereptus, *88, 23* angustiarum turmis *(*termis *cod.)* ereptus est, *rh. CXXIII 3, 3* aegritudo angustiarum. 28, 2 flagitans: *cf. 11, 1. 27, 2. rh. CXXIII 2, 2. CXXIV 15, 2.* 31, 1 *cf. 3, 1.* 31, 2 *cf. 11, 1 sq.* 32, 1 *Daniel 3, 100.* 32, 2 *ps. 23, 1.*

34. **M**is duo nati   ostensi in seculo
Vivant obsecro   teque semper diligant.

---

35. **L**ector, qui cupis   formulam hanc nosse,
Capita perquiras   apta versorum;
36. **E**xin valebis   concito gradu
Sensu cognosci,   que sim conscripta.
37. **G**enitrix duorum   masculini sexus
Rogo, ut ores   conditori almo.
38. **E**rigat ad summum   genitorem prolis
Meque cum illis   iungat in regnum.
39. A littera Delta   incipe legendo
Moida hac tenus   conclusa sunt⟨o.⟩

CXXIII.

1. Quadrans in quatuor   iam habes annos
Usque perductos.   Si proles secundus
Tot tempus haberet,   in sui personam
Illi alium   transcriberem libellum.
2. Et si tantum et aliud   tantum et medium
Dimidii tantum   in annis volvens,
Ut speciem cernerem   tuam, fortiora
Tibi in verbis   prolixis copularem.
3. Sed quia tempus   resolutionis
Non tardat me meum   et aegritudo
angustiarum corpus   undique conterit istum,
Tibi et fratri   quod prosit collegi,

34, 1 seclo *Traube*   39, 2 sunto *Traube*, sunt *P*

CXXIII ***P** f. 81, a str. 4,* 2 Velut *usque in finem etiam **N** f. 21r. Bondurand p. 225. Tit. in tabula* De temposibus tuis *P. In P neque versus distincti sunt neque strophae, in N litterae initiales* Velut, In, Tempus, Vel, Kalendis, Ex, Usque, Cuncta, Et, Ut, Hos, Supra, Ad, Et. *Edidit W. Meyer, Nachr. d. K. Gesellsch. d. W. z. Göttingen 1908, 69. Quamvis dubitans strophas quaternorum versuum effeci*   1, 4 álium ílli *coni. W. Meyer*   2, 2 uoluens ut *P*, volventem *W. Meyer*   2, 4 copularem *sic P*   3, 2 aegrit. august. *P*, angust. aegrit. *W. Meyer*   3, 4 *ut prosit quod collegi *P*, istum tibi e. fr. ut prosit collegi *W. Meyer*

34, 1 mis: *cf. ad 26, 1.*   34, 2 obsécro: *cf. ad 7, 2.*   35, 2 *cf. CXXIII 7, 3.*   versorum: *cf. ad CXXIII 7, 3. 7, 4 et acrostichon CXXIV* VERSI.   36, 1 valebis *i. e. poteris cf. CXXIII 7, 4.* concito gr.: *cf. 14, 2.*   36, 2 *cognoscere quae conscripserim: cf. ad str. 8, 2.*   38, 2 *i. e. in regno cf. 13, 2. 21, 1.*   39, 2 *formam* moida *pro M* (μῦ) *Dhuoda adhibet cf. Bond. p. 218* alfa .. delta .. iterum alfa .. moida = *Adam. Intellegas igitur:* a D(huoda) *usque ad ultimam litteram acrostichi* (salute)m. hac *i. e. ac.*

CXXIII 1, 1 'quadrans *pour* quadrantes' *Bond., sed vox* quadrans *pro* quater *accipienda est cf. CXXIV 14, 2* quadrans quaternis computaris in annis. *CXXIV 18, 2* annis praeteritis octo binis *(*bis *Traube)* deductis. *Intellego:* habes annos perductos in quater quatuor.   2, 1 *sq. i. e. 36 annos; aliter rh. XLVII 6* si tantum vixeras, fili mi, vixisti quantum, dulcissime, iterum tantum et medium *etc.* 2, 2 = *volvens esses cf. ad rh. VII 3, 1.*